

OLAMNING LISONIY VA ILMIY TASVIRLARINI ONA TILI FANIDAGI AHAMIYATI

Abdullazizova Rohatoy Usmonaliyevna

Farg'ona davlat universiteti mustaqil izlanuvchisi

Anatotsiya

Ushbu maqola bolalarning dunyo haqidagi bilimlarini, shuningdek, til taklif etadigan olam manzarasi "ilmiy"dan farq qilishi (bu ma'noda "sodda tasvir" atamasi ham ishlatiladi) va har bir til o'z tasvirini chizishi, voqelikni boshqa tillarga nisbatan bir oz boshqacha tarzda aks ettirishi farqini o'zida aks ettirgan. Olam lisoniy manzarasining kommunikativ funksiyasi shaxslararo aloqa shaklidir. Shaxslararo muloqotning mohiyati tushunish va talqin qilishdir. "Tushunish tilning birligi yoki ijtimoiy rivojlanish darajalarining o'xshashligini, aqliy faoliyat birligini anglatishi haqida ham ma'lumotlar bor.

Kalit so'zlar: olam manzarasi, "sodda tasvir", shaxslararo aloqa, Ontologik funksiya, Semantik funksiya, Vakillik funksiya.

"Til - bu insonning dunyo haqidagi bilimlari shakllanishi va mavjudligining eng muhim vositasidir. Inson o'z faoliyati jarayonida bilish natijalarini ob'yektiv dunyoni aks ettirgan holda so'z bilan belgilaydi. "Til shaklida qamrab olingan ushbu bilimlarning umumiyliigi "tilning oraliq dunyosi", "dunyoning lisoniy vakili", "dunyoning lisoniy modeli", "olamning lisoniy manzarasi" kabi turli xil ifodalar orqali berilgan". Biz esa eng ommalashgan oxirgi atamani tanlashga qaror qildik".

"Olamning lisoniy manzarasi dunyoning maxsus tasvirlari (kimyoviy, fizik va hokazolar) bilan bir qatorda turmaydi, bu ularni oldinroq yaratadi va shakllantiradi, chunki inson ham umuminsoniy, ham milliy ijtimoiy-tarixiy tajribaga asoslangan til tufayli dunyoni va o'zini anglay oladi. Yu.D.Apresyan olam lisoniy manzarasining ilmiy tushunchaga qadar bo'lgan xususiyatiga urg'u berib, uni sodda tasvir deb atadi. Olamning lisoniy manzarasi, ko'pincha, ularni buzib ko'rsatish orqali voqelik haqidagi ob'yektiv bilimlarni to'ldiradi".

O.V.Rtishyeva olamning lisoniy va ilmiy manzarasini taqqoslab, uning ikki xil tasviri o'rtasidagi o'xshashlik va farqlarni aniqlaydi: "Umumiy belgilar: makon va zamonning umumiy tuzilishi; bir xil moddiy ob'yektlar dunyosining aksi; sub'yekt va bilish ob'yekti o'rtasida vositachi sifatida bir xil rol o'ynaydi. O'ziga xos xususiyatlar turli xil universalliklarni ham o'z ichiga oladi, bu bilim tarixida olamning ilmiy manzarasini o'zgartirishni o'z ichiga oladi. Olamning lisoniy va ilmiy tasvirlarining o'zaro bog'liqligi metafora orqali ma'nolarni tildan ilmiy tasvirga tarjima qilish yo'li bilan amalga oshirilishi mumkin".

Shunday qilib, quyidagi fikrlar olamning lisoniy manzarasi konsepsiyasining asosiy g'oyalari quyidagilar: 1) til taklif etadigan olam manzarasi "ilmiy"dan farq qilishi (bu ma'noda "sodda tasvir" atamasi ham ishlatiladi) va 2) har bir til o'z tasvirini chizishi, voqelikni boshqa tillarga nisbatan bir oz boshqacha tarzda aks ettirishi.

Lingvistik semantika olamning lisoniy manzarasini ikki yo'nalishda o'rganadi. Bir tomondan, "ma'lum bir tilning lug'at boyligini tizimli semantik tahlil qilish asosida, ma'lum bir tilda aks ettirilgan barcha ifodalash tizimi, aniq bir tilga yoki universaliyaga bog'liqligidan qat'iy nazar, dunyoning "sodda" nuqtai nazarini aks ettiruvchi "ilmiy"dan farqli ravishda qayta tiklanadi."

Boshqa tomondan, "ma'lum bir tilga xos bo'lgan individual (lingvistik o'ziga xos) tushunchalar ikki xususiyat jihatidan o'rganiladi: ular ma'lum madaniyat uchun "kalit" (uni tushunish uchun "kalit" beradi) va shu bilan birga tegishli so'zlarni tarjima qilishda muammo yuzaga keladi. So'zning ekvivalenti umuman yo'q bo'ladi (masalan, rus tilidagi toska, nadgryv, avos, udal, volya, neprikayannyy, zadushevnost, sovestno, obidno, neudobno) yoki shunga o'xshash ekvivalent prinsipial jihatdan mavjud, ammo u ma'lum bir so'z uchun xos bo'lgan ma'noning tarkibiy qismlarini o'z ichiga olmaydi (masalan, dusha, sudba, schastye, spravedlivost, poshlost, razluka, obida, jalost, utro, sobiratsya)".

"Ontologik funktsiya, bu muayyan madaniyatlar xalqlarining dunyoni anglashiga bog'liq tafovutlardan kelib chiqadi.

Semantik funktsiya. Ushbu funktsiyaning mavjudligini tasdiqlash uchun L.Vaysgerber tomonidan olamning lisoniy manzarasi tushunchasi berilgan bo'lib, u tilning leksik tizimi dunyoqarashni ifodalashning katta imkoniyatlariga ega deb hisoblagan. Semantik funktsiya inson ongida so'zning o'zgarishi va natijada u ifodalayotgan ma'no shu til tashuvchisi uchun tipik qiymatga ega bo'lishiga qaratilgan. Vakillik funktsiyasi til yagona semiotik tizim sifatida olamning lisoniy manzarasi vakili ekanligini ko'rsatadi.

"Konsepsiyaning ijtimoiy funktsiyasi shundan iboratki, olamning lisoniy manzarasi ma'lum bir tarixiy davrda tilning mavjudligi ifodasidir. Ilm-fan, ommaviy axborot vositalarining rivojlanishi, oliy va o'rta ta'lim darajasining ortishi olamning lisoniy manzarasiga ta'sir qiladi. Ba'zi ilmiy atamalar professional tildan umummilliy tilga o'tadi va bu bilan hech kimga noqulaylik tug'dirmaydi. Ular bu tilda shakllanib, til tashuvchilari tomonidan o'zlashtirilib boradi".

Olam lisoniy manzarasining kommunikativ funktsiyasi shaxslararo aloqa shaklidir. Shaxslararo muloqotning mohiyati tushunish va talqin qilishdir. "Tushunish tilning birligi yoki ijtimoiy rivojlanish darajalarining o'xshashligini, aqliy faoliyat birligini anglatadi. Bir millat lisoniy manzarasi doirasida tushunishga til orqali erishiladi, chunki u madaniy boyliklarni leksika, grammatika, idiomalar, maqollar, xalq og'zaki ijodi, badiiy va ilmiy adabiyotlarda yozma va og'zaki shakllarda saqlaydi. Shunday qilib, til madaniyatning milliy o'ziga xos tarkibiy qismidir". Tabiiy til shu tarzda avtomatik ravishda dunyoni modellashtirish vazifasini bajaradi: til dunyoni anglash tizimini modellashtiradi, butun til jamoasini birlashtiruvchi o'ziga xos jamoa modelini yaratadi. Qisman, dunyoning ushbu modeli ba'zi universal kategoriyalarni aks ettiradi, ammo uni turli tillardagi til tashuvchilari uchun mutlaqo bir xil deb qarash mumkin emas, bu til kategoriyalari tufayli dunyoni anglashiga olib keladi.

Boshqa tomondan, olamning lisoniy manzarasi juda sodda bo'lib, muhim munosabatlarda u ko'p jihatdan "ilmiy" tasvirdan farq qiladi. Bundan tashqari, tilda aks ettirilgan sodda fikrlar aslo asossiz emas: ko'p hollarda ular murakkab va qiziqarliligi jihatdan ilmiy g'oyalardan kam emas. Masalan, insonning ichki dunyosi haqidagi fikrlar minglab yillar davomida o'nlab avlodlarning introspeksiya tajribasini aks ettiradi va bu dunyoga ishonchli qo'llanma bo'lib xizmat qila oladi. Olamning sodda tasvirida sodda geometriya, makon va zamonning sodda fizikasi, sodda etika, psixologiya va boshqalarni ajratib ko'rsatish mumkin.

OLM tushunchasini o'rganish shuni ko'rsatadiki, bu tushuncha bir necha xil funktsiyalarni jamlagan bo'lib, til egalari uchun umumiy jihatlarning individual farqlanishi bilan xarakterlanadi. OLM borliqning universal kategoriyalari tasvirida til egalari bir-birlarini to'g'ri tushunishlari va boshqa

lingvokulturologik madaniyat vakillaridan farq qiluvchi dunyoqarash shakllantirishlarida fundamental ahamiyatga ega.

Foydalanilgan Adabiyotlar

1. Akmaljonovna, Z. A., & Usmonaliyevna, A. R. (2022). Analysis Of Views On The Formation Of The Linguistic Landscape Of The World. *Anglisticum. Journal Of The Association-Institute For English Language And American Studies*, 11(1), 11-18.
2. Akmaljonovna, A. Z., & Usmonaliyevna, A. R. (2022). BOSHLANG 'ICH SINFI O'QUVCHILARI ONGIDA OLAM LISONIY MANZARASINI SHAKLLANTIRISHDA RANG IFODALOVCHI LEKSEMALARNING ROLI. *IJTIMOYIY FANLARDA INNOVASIYA ONLAYN ILMIY JURNALI*, 2(11), 208-214.
3. Vosiljonov, A., & Abdullazizova, R. (2023). HIGH-SPIRITUAL MATURITY, IDEALITY AND PEDAGOGICAL VIEWS OF THE CLASS LEADER. *Modern Science and Research*, 2(6), 1182-1186.
4. Abdullazizova, R. (2023, June). DEVELOPMENT OF THE WORLD VIEW OF EARLY SCHOOL STUDENTS THROUGH MOTHER LANGUAGE LESSONS. In *Academic International Conference on Multi-Disciplinary Studies and Education (Vol. 1, No. 10, pp. 111-112)*.
5. Akmaljonovna, A. Z., & Usmonaliyevna, A. R. (2022). Psychological and Pedagogical Basis of Teaching Colors to Primary Class Students. *CENTRAL ASIAN JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES AND HISTORY*, 3(12), 152-160.
6. Qizi, R. D. T., & Qizi, M. F. M. (2021). Developing the critical thinking of primary school students. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 11(10), 769-772.
7. Muhammadkadirovna, G. D., Abdulhamitovna, S. H., & Qizi, R. D. T. (2022). The Role of Innovative Training Methods in Individualization Training. *Spanish Journal of Innovation and Integrity*, 6, 272-279.
8. Toyirovna, R. D. (2021). Critical Thinking Process in School Children. *International Journal of Culture and Modernity*, 11, 165-168.
9. Rustamova, D. T. K., & Mamajonova, F. M. K. (2022). STAGES OF ACTIVATING LEXICAL SYNONYMS IN THE SPEECH OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(10), 750-756.
10. Rustamova, D. (2023). THE IMPORTANCE OF A COGNITIVE APPROACH TO LEARNING SYNONYMS IN PRIMARY GRADES. *BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIY JURNALI*, 3(3), 32-36.
11. Niezova, M., & Rustamova, D. (2020). Ona tili darslarida o'quvchilarni mustaqil fikrlashga o'rgatuvchi interaktiv va noan'anaviy metodlari. *Молодой ученый*, (4), 480-481.
12. Tursinova, M. M. T. (2021). OZBEKISTONDA RUS TILINI RIVOJLANTIRISHGA QARATILGAN CHORATADBIRLAR. *Студенческий вестник*, (17-8), 44-45.
13. Rustamova, D. (2023, June). LINGUISTIC NATURE OF SYNONYMS. In *Academic International Conference on Multi-Disciplinary Studies and Education (Vol. 1, No. 10, pp. 108-110)*.
14. Toyirjonovna, R. D. (2023). Importance of Cognitive Approach to Learning Synonyms in Primary Grades. *World of Science: Journal on Modern Research Methodologies*, 2(6), 13-16.